

UNIVERZA NA PRIMORSKEM
FAKULTETA ZA MATEMATIKO, NARAVOSLOVJE IN
INFORMACIJSKE TEHNOLOGIJE

ZAKLJUČNA NALOGA

ZAKLJUČNA NALOGA
AVTIZEM IN TERAPIJA S POMOČJO ŽIVALI

KAJA KOMEL

UNIVERZA NA PRIMORSKEM
FAKULTETA ZA MATEMATIKO, NARAVOSLOVJE IN
INFORMACIJSKE TEHNOLOGIJE

Zaključna naloga

Avtizem in terapija s pomočjo živali

(Autism and Animal-assisted Therapy)

Ime in priimek: Kaja Komel

Študijski program: Biopsihologija

Mentor: doc. dr. Matej Kravos, dr. med, spec. psih.

Somentor: izr. prof. dr. Anton Grad, dr. med

Koper, avgust 2013

Ključna dokumentacijska informacija

Ime in PRIIMEK: Kaja KOMEL

Naslov zaključne naloge: Avtizem in terapija s pomočjo živali

Kraj: Koper

Leto: 2013

Število listov: 32

Število slik: /

Število tabel: /

Število prilog: /

Število strani prilog: /

Število referenc: 53

Mentor: doc. dr. Matej Kravos, dr. med, spec. psih.

Somentor: izr. prof. dr. Anton Grad, dr. med

UDK:

Ključne besede: avtizem, terapija s pomočjo živali (AAT), aktivnost z živalmi (AAA), hipoterapija

Izvleček:

Terapija s pomočjo živali je relativno nova oblika terapije za avtiste. Dokazano je, da živali pozitivno vplivajo na izboljšanje razpoloženja in zmanjšanje stresa, prav zato se jih tudi vključuje v terapije. Glavni namen naloge je bil ugotoviti ali je terapija s pomočjo živali ustrezna za otroke z avtizmom in koliko jim lahko pripomore k vključevanju v okolico. Namen je tudi oceniti, ali je terapija s pomočjo živali dovolj razvita in koristna, da bi se jo uporabljalo kot stalno prakso v terapiji otrok z avtizmom. Za osebe z avtizmom je značilen socialni umik ter nesposobnost komunikacije, živali pa predstavljajo močne multisenzorne dražljaje, ki jih lahko avtisti, ki imajo nizke nivoje vzburjenja lažje razberejo. S pomočjo živali se otroci z avtizmom vključujejo v enostavne dejavnosti s terapevtom in tako povečajo število socialno sprejemljivih vedenj. Za terapije z avtisti se najpogosteje uporabljajo konji, psi, mačke, ter majhne živali (glodavci, sesalci). Društva, ki se v Sloveniji s to vrsto terapije ukvarjajo so Ambasadorji nasmeha, Tačke pomagačke in druga. Objavljena poročila in raziskave potrjujejo mnenje, da je uporaba terapevtskih živali pri avtistih učinkovita, saj se prepoznavni znaki avtizma omilijo ali celo izginejo. Raven socialnega umika se zniža, zviša se pa raven komunikacije in imaginacije. Spremembe lahko opazimo tudi nekaj časa po ukinitvi terapije, vendar lahko začnejo ugašati, če terapija ni ponovno vzpostavljena.

Key words documentation

Name and SURNAME: Kaja KOMEL

Title of the final project paper: Autism and Animal-assisted Therapy

Place: Koper

Year: 2013

Number of pages: 32

Number of figures: /

Number of tables: /

Number of appendix: /

Number of appendix pages: /

Number of references: 53

Mentor: asist. prof. Matej Kravos, MD, PhD

Comentor: assoc. prof. Anton Grad, MD, PhD

UDK:

Keywords: autism, animal-assisted therapy, animal-assisted activities, hippotherapy

Abstract:

Animal assisted therapy is a relatively new form of therapy for autists. It is proven that animals have a positive impact on improving mood and reducing stress, which is why they are being involved in therapy. The main aim of the study was to determine whether the animal-assisted therapy is suitable for children with autism and how it can contribute to the integration of people with autism in the environment. The aim is to evaluate whether the animal-assisted therapy is enough useful and developed for use as a common practice in the treatment of children with autism. Autists are characterized by social withdrawal and inability of communication. Animals are strong multisensory stimuli that autists, which have low levels of arousal, can easier process. Children with autism engage in simple activities with the therapist and animals in order to increase the number of socially acceptable behavior. Most commonly used in animal-assisted therapy for autists are horses, dogs, cats, and small animals (rodents, mammals). Clubs that perform this type of therapy in Slovenia are Ambasadorji nasmeha, Tačke pomagačke and others. Published reports and studies show that the therapeutic use of animals with autistic children are effective. The recognizable signs of autism tone down or even disappear. The level of social withdrawal is reduced, but the level of communication and imagination is increased. Changes can also be seen for some time after therapy, but may begin to fade if therapy is not restored.

Zahvala

Zahvalila bi se rada svojemu mentorju dr. Mateju Kravosu ter somentorju prof. dr. Antonu Gradu, ki sta me s svojo pomočjo in znanjem usmerjala pri izdelavi zaključne naloge. Zahvaljujem se jima za njuno vodenje in nasvete, ki sta mi jih podala, ter za vložen čas, ki sta mi ga nudila med pripravo te naloge.

Zahvaljujem se tudi svoji družini, fantu in prijateljem, ki so me med študijem spodbujali in verjeli vame v tako dobrih kot tudi malo manj dobrih trenutkih, ki sem jih doživljala tekom študija.

Kazalo vsebine

1 UVOD	1
2 RAZLIKA MED AKTIVNOSTJO Z ŽIVALMI IN TERAPIJO S POMOČJO ŽIVALI	2
2.1 Aktivnost z živalmi (Animal-assisted Activities - AAA)	2
2.2 Terapija s pomočjo živali (Animal-assisted Therapy - AAT)	2
3 AVTIZEM	4
3.1 Socialna interakcija	6
3.2 Komunikacija	6
3.3 Pozornost	6
4 VPLIV ŽIVALI NA OSEBE Z AVTIZMOM	8
5 TERAPIJA S POMOČJO ŽIVALI IN AVTIZEM	10
6 TERAPEVTSKE ŽIVALI IN AVTIZEM	12
6.1 Psi	12
6.1.1 Šolanje psov terapevtov	13
6.2 Konji	13
6.2.1 Izbira primernega konja	14
6.2.2 Rezultati hipoterapije	14
6.3 Delfini	15
6.3.1 Potek terapije	15
6.3.2 Rezultati terapije z delfini	15
6.4 Majhni sesalci, glodavci	16
6.5 Mačke	16
6.6 Živali na kmetiji	17
7 PRIMERI PRAKSE TERAPIJE S POMOČJO ŽIVALI V SLOVENIJI	18
7.1 Ambasadorji nasmeha	18
7.2 Tačke pomagačke	18
7.3 Društvo za aktivnosti in terapijo s pomočjo živali	18
7.4 Varstvo delovni center Tončke Hočevar	19
7.5 Center za izobraževanje, rehabilitacijo in usposabljanje Kamnik (CIRIUS)	19
7.6 Zavod za usposabljanje invalidne mladine (ZUIM)	19

8 ALI JE TERAPIJA S POMOČJO ŽIVALI PRIMERNA ZA VSE OTROKE Z AVTIZMOM?	20
9 SKLEP	21
10 LITERATURA	22

1 UVOD

Prvi zapisi, ki beležijo terapijo s pomočjo živali prihajajo iz Anglije. V Querker Society of Friends York Retreat v Angliji so uporabljali domače ljubljence kot del terapije že leta 1792. William Tuke je vključeval živali iz kmetije v York Retreat kot del procesa zdravljenja. Tuke je dejal, da vključitev zajcev, kokoši in drugih živali "krepi čustveno bolno človeštvo". V poznem 19. stoletju so v Evropi postali hišni ljubljenci skupna točka duševnih institucij. Allderidge je ugotovil, da so živali v teh institucijah zagotovile bolj domače vzdušje. Ko so živali prisotne na terapiji postale skoraj stalnica se je zelo razvila znanstvena medicina in potisnila terapijo s pomočjo živali na stran, dokler ni v poznih 60-ih letih 20. stoletja izšlo delo dr. Borisa Levinsona, ki je kot otroški psihoterapevt pionir v terapiji s pomočjo živali, saj je svojega psa Jinglesa redno vključeval v terapijo s klienti. Zadnja leta se je močno povečalo zanimanje za vez človeka z živaljo predvsem zaradi medijskega poročanja o vplivu živali na življenja ljudi, zato ta vrsta terapije zopet pogosto prihaja v prakso (Jackson, 2012).

Terapija s pomočjo živali je postopek, v katerem se prisotnost živali v terapevtskem smislu uporablja kot strateško, ciljno usmerjeno intervencijsko orodje. Kot vsaka druga terapevtska metoda je tudi terapija s pomočjo živali individualno prilagojena vsakemu posamezniku. V najpreprostejši obliki je žival le prisotna v prostoru pri uri svetovanja (Ridley, 2012). Vendar pa Odendaal (2000) opozarja, da na terapijo s pomočjo živali ne smemo gledati ozkogledno, temveč področje te terapije pokriva širok, zvezni spekter interakcij med človekom in živaljo.

Pogosto se govori o pozitivnih vplivih, ki jih imajo živali na svoje lastnike, vključno z izboljšanjem razpoloženja (zlasti njihova sposobnost za boj proti osamljenosti in depresiji), sposobnostmi za zmanjšanje stresa in njihov dolgoročni vpliv na splošno zdravje in življenjsko dobo lastnika. Pozitivni vplivi o zdravilni moči živalskih spremljevalcev so sicer že dolgo znani in tudi objavljeni v številnih poročilih, vendar so bile šele v zadnjih nekaj desetletjih te trditve empirično preverjene (Ridley, 2012).

Terapevtske živali se lahko uporabljajo na naslednje tri načine (Zupanc, 2011):

- kot spremljevalci za osebe, ki živijo same in hočejo biti bolj neodvisne ali pa so v prilagojenih življenjskih okoliščinah,
- lahko se uporabljajo v različnih ustanovah (bolnišnice, domovi za ostarele,...), kjer pomagajo pri vzpodbujanju različnih interesov ali pa so spremljevalci oseb,
- terapija v ambulanti s pomočjo živali, kjer je terapija prilagojena osebam, ki jo potrebujejo.

2 RAZLIKA MED AKTIVNOSTJO Z ŽIVALMI IN TERAPIJO S POMOČJO ŽIVALI

Razlika med aktivnostjo z živalmi in terapijo s pomočjo živali je v načrtnosti srečanja, zahtevnosti vplivanja in njegovi globini. Že sama prisotnost živali vzpostavi dobro vzdušje, sprošča in deluje na nek način terapevtsko, zato je primerna za različne vrste obravnave: obisk otrok v bolnišnicah, bolnikov s srčno-žilnimi ali rakavimi obolenji, oseb z duševnimi motnjami, pri rehabilitaciji bolnikov s telesnimi in duševnimi zmanjšanimi zmožnostmi, do obiskov oskrbovancev v domovih za starejše in nasploh v različnih oblikah psihoterapije (Kovačič, 2008). Prisotnost živali v terapevtski sobi lahko zagotovi toplo, prijazno, prijetno okolje; zanimiv in miroljuben predmet, na katerem si lahko oseba spočije oči ali nanjo usmeri govor. Žival predstavlja način zmanjševanja stresa in sredstvo za krepitev pozitivne interakcije terapevta in pacienta (Ridley, 2012).

2.1 Aktivnost z živalmi (Animal-assisted Activities - AAA)

Aktivnost je posamezno ali skupinsko srečanje z vnaprej izbranimi živalmi, ki dosegajo posamezne kriterije, vodniki le-teh, strokovnimi delavci, lahko tudi prostovoljci. Skupaj se nato izvajajo razne dejavnosti, ki so prijetne in imajo motivacijsko, sprostitveno, vzgojno, lahko tudi terapevtsko korist. Dejavnosti na srečanju so spontane in nimajo določenih posebnih ciljev. Srečanje se ne zapisuje in ne ocenjuje (Kovačič, 2008). Pod tem izrazom imenujemo vse aktivnosti, ki se izvajajo z namenom, da bi izboljšale kakovost življenja ljudi s pomočjo živali.

2.2 Terapija s pomočjo živali (Animal-assisted Therapy - AAT)

Terapija s pomočjo živali je usmerjena posamezna ali skupinska obravnava z vnaprej izbranimi šolanimi živalmi, ki so izbrane pod posameznimi kriteriji. Vodi jih vodnik in zdravstveni strokovni delavec, žival pa prihaja v stik z osebami z motnjo, poškodbo ali boleznijo. Vsako srečanje je posebej prilagojeno osebi, ki se udeleži terapije. Na terapiji s pomočjo živali se izvajajo posebne vnaprej določene dejavnosti, katerih cilj je izboljšanje telesne, čustvene, miselne in socialne zmožnosti teh oseb. Potek terapije se spremlja, zapisuje in ocenjuje (Kovačič, 2008). Pogosto se lahko terapija podaljša tudi izven časa uradne terapije. Psa je mogoče peljati na sprehod, s konjem smo lahko v hlevu. Poleg teh najbolj tipičnih živali lahko na terapiji uporabimo tudi mačke, ptice, delfine, plazilce, glodavce, in celo ribe (Ridley, 2012).

Terapija s pomočjo živali krepi dobro počutje posameznika. To se opazi v spremembi afekta, obrazne mimike in besednega izražanja. Nasmehi so vedno del terapije - tudi za tiste, ki se le redko smeji (Velde, Cipriani in Fisher, 2005).

Pri osebah, ki imajo težave s komunikacijo, je le-ta pogosto lažja na relaciji človek-žival, kakor pa v medčloveških odnosih. Zato ni presenetljivo, da so terapevtske živali pomemben sestavni del obravnave avtistov.

3 AVTIZEM

Beseda avtizem izbira iz grške besede »autos«, ki pomeni sam, lasten, vsebinsko usmerjen vase. Glavna značilnost avtizma je triada primanjkljajev: socialna komunikacija, socialna interakcija in socialna imaginacija (Brulc, 2007).

Prvi, ki je opisal avtizem je bil Leo Kanner leta 1943, leto kasneje pa je z različico avtizma opisal Hans Asperger (Pasić, 2005), tako da danes govorimo o motnjah avtističnega spektra. Sestavljajo ga klasični avtizem, Aspergerjev sindrom, nespecifična pervazivna razvojna motnja, Rettov sindrom in dezintegrativna motnja v otroštvu. Pri Aspergerjevem sindromu gre za socialno nespretnost in vzorec omejenega, ponavljajočega se vedenja. Simptomi se običajno pojavijo šele v šolski dobi. Simptomi so podobni klasičnemu avtizmu, le težav s komunikacijo praviloma ni. Ohranjen je tudi kognitivni razvoj. Rettov sindrom je značilna upočasnjena rast glave, izguba že razvitih veščin gibanja rok, govornih sposobnosti. Osebe z Rettovim sindromom imajo težave s socialnimi interakcijami, a so te običajno le prehodne narave. Vedno je prisotna tudi duševna manjrazvitost, značilni so pa tudi epileptični napadi. Dezintegrativna motnja v otroštvu ima drugačen model razvojne regresije. Ta sledi dvema letoma normalnega razvoja komunikacije, socialnih odnosov, igre in adaptivnega vedenja. Med 2. in 10. letom starosti se pojavi pomemben upad že osvojenih veščin jezikovnega razumevanja in izražanja, socialnih veščin ali adaptivnega vedenja, igre ali motoričnih veščin (Dobnik Renko, 2013). Čeprav se motnje avtističnega spektra med seboj nekoliko razlikujejo pa je vsem skupen primanjkljaj v komunikaciji, stereotipno vedenje, interesi in aktivnosti.

Mednarodna statistična klasifikacija bolezni in sorodnih zdravstvenih problemov (MKB 10) uvršča avtizem v otroštvu med pervazivne razvojne motnje. Le-te definira kot skupino motenj, za katere so značilne kvalitativne abnormnosti v vzajemnih socialnih interakcijah in vzorcih komunikacije ter utesnjen, stereotipen, ponavljajoč se repertoar interesov in aktivnosti. Te kvalitativne abnormnosti so vse prežemajoča značilnost posameznikovega funkcioniranja v vseh okoliščinah (The ICD-10 Classification of Mental and Behavioural Disorders, 1993).

Diagnostični in statistični priročnik duševnih motenj (DSM-IV) prav tako kot MKB 10 opisuje avtizem, ampak ima bolj pregledno klasifikacijo in sicer (American Psychiatric Association, 1994):

1. Kvalitativni primanjkljaj v socialni interakciji
 - a) Opazen primanjkljaj v neverbalnem vedenju – kot nesposobnost očesnega kontakta, obraznih izrazov, telesnega položaja in kretenj v socialni interakciji.
 - b) Manjkajoči odnosi s sovrstniki, značilni za razvojno stopnjo.

- c) Izguba spontanega iskanja ugodja v druženju in interesih z drugimi ljudmi.
- d) Pomanjkanje socialne in emocionalne vzajemnosti.

2. Kvalitativen primanjkljaj v komunikaciji.

- a) Pomanjkljiv ali popolnoma izpadel govorni jezik, ki ga pa ne poskuša nadomestiti s kretnjami ali mimiko.
- b) Kljub popolnoma ustrezno razvitemu govornemu aparatu posamezniki niso sposobni vzpostaviti pogovora z drugimi.
- c) Stereotipna ali ponavljajoča se raba jezika ali idiosinkratični jezik.
- d) Pomanjkanje v spontani miselni igri ali imigracijski igri v odnosu do ustreznega razvojnega nivoja.

3. Ponavljajoči se in stereotipni modeli vedenja, interesov in aktivnosti.

- a) Preokupacija z enim ali več stereotipnimi oziroma omejevalnimi interesi (v intenziteti ali osredotočenju).
- b) Vdanost specifičnim nefunkcionalnim rutinam ali ritualom.
- c) Stereotipne in ponavljajoče se motorične navade (zvijanje prstov, zibanje...).
- d) Vztrajna preokupacija z deli telesa.

Avtizem je veliko bolj razširjen, kot je splošno prepričanje. Eno izmed motenj avtističnega spektra ima 1% ljudi, to pomeni, da ima v Sloveniji eno izmed motenj avtističnega spektra 20.000 ljudi. Dokazano je, da se avtizem večkrat pojavi pri dečkih, kot pri deklicah (Center za avtizem, 2013). Veliko ljudi z avtizmom ima nizke intelektualne zmožnosti, njihov inteligenčni kvocient pa se v povprečju giblje okoli 70. Vendar je testiranje avtistov zelo težavno, saj se mora psiholog boriti s pomanjkanjem pozornosti in motivacije za reševanje testov, s slabim razumevanjem nalog, itd. (Howlin, 2000).

Klinični znaki avtizma se pojavijo že v zelo zgodnjem otroštvu. Že zelo zgodaj imajo otroci z avtizmom težave pri vzpostavljanju stika z ljudmi, zavračajo telesni stik, ne pustijo se dvigovati. Težave se pojavijo v različnih novih situacijah, saj se navadijo že obstoječih dejavnosti in čutijo odpor do sprememb. Avtisti imajo težave z govorom, ki pri nekaterih sploh ni razvit, pri drugih pa ne služi komunikaciji temveč samo proizvajanju ne pomenskih zvokov (Sega, 2005).

Za otroke z avtizmom so značilni kognitivni, socialno-čustveni in jezikovni primanjkljaji, kot tudi vedenjski izgredi in neurejeno senzorno procesiranje. Poleg tega imajo otroci z avtizmom pogosto težave interpretiranja nebesednih znakov, prepoznavanja čustvenih stanj drugih, in vidne predstave obrazne mimike, ki so vse bistvene za razvoj empatije (Ridley, 2012). Pri

otrocih z avtizmom se večkrat pojavlja izogibanje ali iskanje dražljajev. Izogibanje dražljajem je, ko si otrok pokriva oči, gleda proč ali pa si zatiska ušesa. Takšni otroci naj bi bili hipersenzibilni. Hiposenzibilne otroke pa privlačijo visoki zvoki, vzorci sence-svetlobe, včasih si celo s prsti dražijo oči (Dobnik Renko, 2013).

3.1 Socialna interakcija

Otroci z avtizmom ne razvijajo socialnega odnosa z drugimi ljudmi, pravzaprav že zgodaj dajejo vtis, da ljudi ne potrebujejo. So brez mimike in ne vzpostavljajo stika z očmi. Tudi pri enostavnih nalogah ne znajo sodelovati z drugimi ljudmi. V ljudeh ne iščejo tolažbe, temveč se tolažijo sami, najpogosteje z zibanjem in ponavljanjem enih in istih besed (Knez, 2007). Avtisti se s sovrstniki ne družijo in ne vzpostavljajo odnosov. Ne morejo se vključiti v igre sovrstnikov, saj z njimi niso sposobni komunicirati, se izražati ali jih razumeti. Socialne igre pri njih ni (Marinšek in Tušak, 2007).

Dobnik Renkova (2013) razlaga, da imajo otroci z avtizmom zmanjšano sposobnost empatije (ne znajo se vživeti v čustva drugih ljudi), Zaradi tega so lahko brezčutni, saj ne reagirajo tako, kot duševno zdrave osebe. Včasih dajejo vtis, da se obnašajo neprimerno, saj imajo težave pri izražanju svojih občutij, čustev in potreb (Center za avtizem, 2013).

3.2 Komunikacija

Pri večini otrok z avtizmom je govor v zaostanku, nekateri pa ga sploh ne razvijejo (ostanejo mutistični). Dobnik Renkova pravi, da se pa precejšen delež otrok z avtizmom nauči zelo dobro brati. Otroci večinoma razumejo, kaj jim govorijo drugi ljudje, sami pa za komunikacijo raje uporabljajo na vid vezane simbole ali pa znakovni jezik. Nekateri otroci imajo dobro razvite jezikovne veščine, težave pa nastanejo s sodelovanjem v pogovoru, npr. ponavljajo besede ali določene fraze. Ne razumejo sarkazma ali prisposodob. V veliko pomoč jim je, če sogovornik govori jasno in jim da čas, da sprocesirajo informacijo (Center za avtizem, 2013).

3.3 Pozornost

Otroci z avtizmom se pogosto osredotočijo na del in celotne slike problema ne dojemajo. Pozornost lahko dolgotrajno usmerijo le v stvari, ki so jim zanimive, pozornost pa težko delijo z drugo osebo. Dobnik Renkova pa pravi, da otroci z avtizmom težje odtegnejo pozornost z dražljajev na katere so osredotočeni in jo preusmerijo na nove (Brulc, 2007).

Skratka na zunaj najbolj očitni značilnosti oseb z avtističnim spektrom sta socialni umik in težave v komunikaciji. Ker pa se ob stiku z živaljo raven socialnega umika pomembno zniža, večine komunikacije se pa izboljšajo, se zdi terapija s pomočjo živali smiselna.

4 VPLIV ŽIVALI NA OSEBE Z AVTIZMOM

Na otroke s posebnimi potrebami pozitivno vpliva interakcija s pomočjo živali kot so mačke, psi, konji ali delfini. Otroci z motnjami avtističnega spektra imajo koristi od programov s pomočjo živali kot so hrčki, morski prašički, kunci in ribe. Ravni anksioznosti in stresa sta se pri otrocih s posebnimi potrebami ob stiku z živaljo znatno zmanjšala, skozi čas so se razvile sposobnosti za reševanje lažjih problemov in otroci so se naučili preprostih hišnih opravil, kot so hranjenje, čiščenje in skrb za domačo žival. Ob tem se izboljšajo otrokove socialne interakcije ter receptivne in ekspresivne jezikovne zmožnosti (Cirulli, Borgi, Berry, Francia in Alleva, 2011).

Ko sta otrok z avtizmom in žival v stiku, vsak uporablja signale, ki jih oddaja drugi, da prilagodi svoje vedenje: vedenje enega vpliva na odziv drugega. Žival tako sproži spremembe v dojetanju "socialnega sveta" pri posamezniku (Grandgeorge idr., 2012). Pozornost otrok pritegne žival veliko bolj kot katerikoli drugi dražljaj. Prav tako jo dalj časa tudi lažje obdrži. Ob živali se lahko z otrokom pogovarjamo, krepimo njegov govor, učimo ga osnovnih življenjskih načel in zakonitosti. McCoy (2010) je na podlagi raziskave opazil, da so mnogi starši presenečeni, ko vidijo povezavo med njihovimi avtističnimi otroci in živalmi. Vez med avtistom in živaljo se lahko vzpostavi spontano. Starši opazijo, da postane njihov otrok bolj igriv, srečnejši in bolj osredotočen, ko se nahaja zraven hišnega ljubljence.

Preučeni so bili biološki mehanizmi, ki podpirajo možnosti človeško-živalskih odnosov in njihovih učinkov na stres in vzburjenje. V raziskavi so sodelovali lastniki psov in ljudje, ki psov niso imeli. Ob stiku s psom so posameznikom v urinu merili količine beta endorfina, oksitocina, prolaktina, feniletilamina, dopamina in kortizola. Ko je bila oseba v stiku s psom je bilo ugotovljeno, da se je znižala raven kortizola v urinu, to pa je na njo delovalo tako sproščujoče, kot tiho branje knjige. Aktiven stik s psom pa je povzročil bistveno zvečanje ravni oksitocina, neuropeptida pomembnega v navezovanju stikov, zaupanju in socialni pripadnosti (Cirulli idr., 2011).

Avtisti imajo nizke ravni vzburjenja in lažje razberejo enostavne dražljaje, ki jim jih žival nudi. Rezultati raziskav kažejo, da otroci v stiku s psom znižajo raven socialnega umika in vase usmerjena vedenja. V raziskavo, ki sta jo izvajala Redefer in Goodman (1989) je bilo vključenih 12 otrok z avtizmom. Trajala je 24 srečanj, pri katerih so bili prisotni terapevt, otrok in pes. Terapevt je imel v večini srečanj stik le s psom, v zadnjih štirih pa so navezovali stik tudi z otrokom. Opazovali so, kako so se otroci vključevali v igro ali dejavnost, ki sta jo terapevt in pes opravljala. Ugotovili so, da je pri njih bilo zaznanih manj vedenj značilnih za avtiste, kot so kričanje ob negativnem vzburjenju, skakanje, izvajanje brnečih zvokov, itd. Otroci so se s pomočjo živali vključili v enostavne dejavnosti s terapevtom, tako pa se je

zvečalo tudi število socialno sprejemljivih vedenj. Te spremembe so bile opazne tudi nekaj časa po ukinitvi terapije s pomočjo živali, vendar če se le-ta ni ponovno vzpostavila so začela vedenja ugašati.

5 TERAPIJA S POMOČJO ŽIVALI IN AVTIZEM

Naravna težnja otrok je, da vzpostavljajo interakcijo z živalmi. To pomaga terapevtu, da ustvarjalno sodeluje z otroci in vzpodbuja aktivnosti, ki omogočajo njihovo rast in razvoj na ustrezno raven glede na vrstnike (Sams, Fortney in Willenbring, 2006). Stik s hišnimi ljubljenci ali kak drugi strukturiran stik z živaljo je tako lahko odličen dodatek k terapiji otrok z avtizmom. Terapevti, ki opravljajo terapijo s pomočjo živali lahko ponudijo tako fizične in čustvene koristi avtističnim otrokom (McCoy, 2010). Opozoriti je treba, da se žival lahko varno uvede v terapijo z avtizmom, če je le-ta jasno načrtovana, z vnaprej začrtanimi cilji in ustreznimi varnostnimi ukrepi (Barba, 1995).

Eden od razlogov zakaj se otroci in odrasli z avtizmom res dobro razumejo s pomočjo živali je teorija, ki temelji na senzornih informacijah. Živali verjetno ne razmišljajo v besedah. Njihovi spomini in izkušnje so sestavljeni iz podrobnih senzoričnih informacij. Pasji svet je poln slik, vonjev, zvokov in fizičnih občutkov v primerjavi s človeškim, ki je poln besed. Ljudje z avtizmom imajo velike težave pri razumevanju stališča ali misli in občutja nekoga drugega. To je morda ključni element zakaj se osebe z avtizmom lažje razumejo s pomočjo živali (Fine, 2010). Štaudohar (2012) povzame Temple Grandin, ki pravi, da so čustva avtistov jasna in preprostejša, ker imajo njihovi možgani manjše sposobnosti povezovanja in so čustva zato bolj poenostavljena in posamezna. Osebe z avtizmom ne občutijo krivde, sramežljivosti, sramu,.. prav tako kot živali, zato njihovih dejanj ne moremo razlagati skozi našo perspektivo, ampak se med seboj še kako razumejo.

Osebe z avtizmom lahko vključimo v terapijo s pomočjo živali že z uvedbo novega družinskega ljubljencega v gospodinjstvo, lahko pa ga vključimo v zelo strukturirano terapijo, kot programe, ki ponujajo jahanje s terapevtskimi konji ali plavanje z delfini. Interakcija s pomočjo živali pomaga otrokom z avtizmom izboljšati svojo moč in se bolj fizično razvijati, izboljšati koordinacijo in fizične sposobnosti. Še pomembneje, mnogi avtisti dobijo veliko veselje, ki jim ga prinese stik s pomočjo živali, kar pripomore k dobremu počutju in višji samozavesti (McCoy, 2010).

Terapija s pomočjo živali je praktična, ker je osebi z motnjami avtističnega spektra lažje projicirati svoja čustva na žival, ki ji obenem zadovoljuje potrebe po druženju, crkljanju in brezpogojnemu sprejemanju (Chia, Kee, Watanabe in Tin, 2009). Živali so lahko neverjetno koristne za otroke z avtizmom. Z njimi se lahko poistovetijo. Otroci z avtizmom se lahko poistovetijo s pomočjo živali, čeprav se s svojimi vrstniki ne morejo (McCoy, 2010). Živali ugodno vplivajo tudi na avtistov razvoj govora. Žival je stalen sprejemnik otroškega bebljanja in s svojo atraktivnostjo, vedenjem in skupno igro izvablja od otroka tudi besedna sporočila (Martinšek in Tušak, 2007).

Za razvoj jezika je zelo pomembna tudi igra. Čeprav živali za komunikacijo ne uporabljajo besed, se lahko njihove govornice naučimo, kar nam včasih tudi koristi. Marinšek in Tušak (2007) pravita, da je način učenja preko igre zelo uspešen, saj igra z živaljo stimulira otroka k učenju in raziskovanju. Avtističnim otrokom delfini pomagajo, da spregovorijo kakšno besedo, obstaja pa tudi veliko primerov, kjer so otroci zaradi hude travme ali zlorabe obmolknili, prisotnost živali skozi igro pa je pripomogla k temu, da so ponovno spregovorili. Raziskave so namreč pokazale, da otroci, ki imajo ob odraščanju prisotnost živali, s katero se igrajo, prej spregovorijo, kot otroci, ki ne odraščajo v prisotnosti živali (Marinšek in Tušak, 2007).

Na terapijah s pomočjo živali se sprva izvajajo preproste vaje, ki se postopoma nadgrajujejo, počasi pa se uvajajo nove. Terapevt mora imeti disciplino, obenem pa mora biti umirjen, prijazen in prijateljsko razpoložen. Z otrokom se skuša vzpostaviti komunikacija in očesni stik, vendar ne na silo. Za vsak uspeh se otroka z avtizmom pohvali (Sega, 2005).

Terapija s pomočjo živali se je pri avtističnih otrocih izkazala kot zelo koristna in dosega vidne rezultate v napredku posameznikov. S tem, ko otrok z avtizmom vzpostavi stik z živaljo in se z njo pogovarja spodbujamo njegovo besedno komunikacijo in njeno smiselnost, kar je ena izmed glavnih težav avtizma (Sega, 2005). Terapija s pomočjo živali je vedno bolj priznana kot edinstveno in učinkovito terapevtsko sredstvo za posameznike z avtizmom. Sposobnost živali za zdravljenje otroka z avtizmom, kateremu ne pomaga konvencionalna pogovorna terapija je zelo koristna, saj imajo tako eno možnost več za doseg uspešnega zdravljenja (McNally, 2012).

6 TERAPEVTSKE ŽIVALI IN AVTIZEM

Med terapijo s pomočjo živali morajo imeti terapevtske živali zagotovljene osnovne pogoje za življenje. Imeti morajo dostop do sveže vode in hrane, odsotnost bolečine in strahu, prav tako pa mora žival imeti dovolj prostora glede na svojo velikost, saj lahko v neprimernih pogojih tudi trenirana žival povzroči negativno izkušnjo otroku z avtizmom (Altschiller, 2011).

6.1 Psi

Ljudje smo od nekdaj udomačevali pse ne le zaradi preživetja temveč tudi zaradi socialnega in čustvenega pomena. Le to lahko uporabimo za pomoč ljudem s posebnimi potrebami, za kar pa so zelo primerni prav psi. V severnem Izraelu so našli skupno grobnico psa in človeka, katerega roka počiva na njegovem ljubljenu, kot da poudarja vez, ki je obstajala med njima v življenju. Ocenili so, da sta okostji stari več kot 12000 let, kar je dokaz, da so že od nekdaj psi udomačeni kot človekov najboljši prijatelj, prav tako so tudi zelo učljivi ter razširjeni povsod po svetu, kar jim daje prednost pri terapijah s pomočjo živali (Wilks, 1999).

Ugotovljeno je bilo, da psi predstavljajo močan multisenzorni dražljaj (močni in jasni zvoki, jasni vidni vtisi, poseben vonj in stimulacija na dotik) in stimulacije za ciljno nizke čutne in čustvene ravni vzbujenosti, značilne za otroke z avtizmom. Dejstvo je, da integracija psov terapevtov koristno vpliva na vedenje otrok z zmanjšanjem anksioznosti in jeze, pomiritev, zmanjšanje števila čustvenih izbruhov, in bolj obvladljivih spalnih rutin (Berry idr., 2012).

Strategije, ki temeljijo na uporabi čustvenega vidika odnosa otroka s psom so učinkovito orodje za blaženje nekaterih ključnih simptomov avtizma. Preprost in predviden vzorec gibanja, ki je značilen za pse lahko olajša prehod avtista v opravljanje družbenih dejavnosti, ki niso zahtevna ampak so zelo ponovljiva in predvidljiva (na primer metati žogo, sprehajanje psa na povodcu, dajati znakovne ukaze z roko) (Berry idr., 2012).

Da je pes res lahko človekov najboljši prijatelj kažejo tudi nekatere študije o interakciji živali in avtističnih otrok. Pred kratkim objavljena študija McCoya je povzela učinke v stiku s psi, otrok z motnjami avtističnega spektra. Pri študiji so bili pred otrokom žoga, plišast pes, ali pes pod nadzorom terapevta. Otroci, ki so se igrali z živim psom so bili boljšega razpoloženja in se bolj zavedali svoje okolice, kot otroci, ki so bili izpostavljeni žogi ali plišastemu psu (McCoy, 2010). Študija, ki jo je izvajal Viau idr. (2010) pa se je osredotočila na posebne učinke psov pri uravnavanju fizioloških odzivov na stres pri avtističnih otrocih. V raziskavi je sodelovalo 42 otrok z avtizmom. Merili so fiziološke spremenljivke (raven kortizola) v slini pred, med prisotnostjo psov terapevtov, in tudi potem, ko so bili odvzeti iz družine. Raven kortizola se je s prisotnostjo psov znižala (tudi za 58%), in ponovno narasla, ko so bile živali

odstranjene iz družin. Starši so poročali o zmanjšanju števila problematičnih vedenj (izbruhi jeze, ponavljajoče-se kretnje, itd.), ko so psi živeli v družinah.

Psi terapevti zagotavljajo fizično in čustveno oporo za otroke z avtizmom. S prisotnostjo psa so družine nekoliko osvobodene, pri izvajanju posameznih enostavnih dejavnosti, kot so družinsko kosilo, do bolj kompleksnih. Otroke lahko celo spremljajo izven meja doma, v šolo, jim pomagajo ostati mirni in zbrani. Družini in otroku nudi občutek varnosti. Na poti v šolo in v njej njegova prisotnost pomirja, zmanjšuje in tudi odpravi čustvene izbruhe, ki omogočajo otroku, da v večji meri sodeluje pri obveznostih. Prehod v dnevne šolske dejavnosti je umirjen, saj pes zagotavlja osredotočenost, s katero lahko otrok vzpostavi interakcijo z drugimi otroki. To pomaga povečati možnost za otrokov razvoj socialnih in jezikovnih znanj (ASDA, 2010).

6.1.1 Šolanje psov terapevtov

Obstajajo različne oblike šolanja psov terapevtov. Psi začnejo s socializacijo in predčasnim usposabljanjem že kot mladički, pri okvirni starosti 8 tednov. Na začetku jih čaka 8 tednov socializacije in učenje ukazov. Pri približno 18 do 20 mesecih so psi pripravljani za napredno usposabljanje. Trenerji so s psi 24 ur na dan na različnih lokacijah in obiskujejo posebne izobraževalne učne ure in treninge, dokler ne zaključijo usposabljanja (ASDA, 2010).

Šolanje lahko traja različno dolgo, saj se psi med seboj razlikujejo. Ko pes dokonča napredno usposabljanje ga dodelijo otroku z avtizmom in njegovi družini, s katerimi se pes najbolje ujema. Ni toliko pomembno kakšno pasmo psa izberemo, pomembno je, da je pes sposoben opravljanja naloge, ki jo bo opravljal (Zupanc, 2011). Melanškova (2013) pa razlaga, da je z izbiro pasme in izbiro pravega karakternega psa glede na karakter otroka z avtizmom potrebno veliko dela in raziskav, saj niso vsi psi primerni za avtiste. Pes mora biti miren ter stabilen.

6.2 Konji

Terapevtsko jahanje, eden izmed podtipov terapije s pomočjo živali se prav tako uporablja za zdravljenje posameznikov s telesnimi in duševnimi motnjami. Terapevtsko jahanje je opredeljeno kot uporaba jahanja za izboljšavo drže, ravnotežja in mobilnosti med tem, ko se razvija terapevtska vez med bolnikom in konjem (Bass, Duchowny, Llabre, 2009). Leta 1977 je Wolfgang Heipertz razdelil terapevtsko jahanje na tri področja: hipoterapijo, pedagoško jahanje/voltižiranje in športno jahanje s posebnimi potrebami. Prvi izraz se uporablja v medicini v terapevtske namene, pedagoško jahanje kot vzgojno jahanje ter šport, kjer se je razvilo aktivacijsko jahanje (Terapevtsko jahanje, 2013). Hipoterapija pri otrocih z avtizmom

poteka več ali manj skozi igro. Pogosto je v terapijo vključena tudi skrb za konja (krtačenje, hranjenje, čiščenje, spoznavanje jahača in opreme,..). Pri skrbi za konja je poudarek na ustvarjanju vezi z živaljo (Jan, 2010). Med krtačenjem konja postanejo gibi sproščeni, neposredna bližina konja pa zviša samozavest, pomaga odpraviti strah in ustvari globoko občuteno prijateljstvo (Marušič, 2007).

6.2.1 Izbira primernega konja

Za terapijo s konji so najbolj primerni tisti, ki so ujahani na glas. Otrok kmalu spozna, da se konj odzove na človeški glas in je tako motiviran, da vzpostavi besedno komunikacijo s konjem. S tem je zajet del cilja terapije z avtisti – da otrok dojame smisel komunikacije (Marinšek in Tušak, 2007). Zelo je pomembno katerega konja izberemo za terapijo, saj med terapijo konj prenaša na hrbtu jahača, ki ni treniran in ga lahko s svojimi dražljaji moti pri gibanju. Konj mora biti med terapijo miren, poslušen in predvsem varen za osebo, ki jaha, ne glede na aktivnosti, ki jih otrok z avtizmom v času jahanja izvaja (Žvikart, 2011).

6.2.2 Rezultati hipoterapije

Eden od klasičnih kazalnikov avtizma je otrokova fiksacija z objektno usmerjenimi, togimi rutinami. Učinek zdravljenja je opredeljen kot sposobnost, da bi prekinil obstoječo rutino v korist aktivnih dejavnosti in v terapiji s konji je ta precejšen. Interakcija s konjem zahteva visoko stopnjo aktivne in fizične osredotočenosti. Kinestetična stimulacija, ki jo zagotavlja jahanje je edinstvena v primerjavi z generičnimi oblikami fizične terapije (Bass, Duchowny, Llabre, 2009). Možno je tudi, da je konj pri avtistih zaznan kot nova spodbuda, ki spodbudi otroke, da se odcepijo od svojih prejšnjih rutin. Terapevtsko jahanje je lahko učinkovito pri izboljšanju socialne kognicije otrok z avtizmom.

Glavni cilj hipoterapije je povečanje pozornosti in motivacije otrok z avtizmom. Konji so že sami po sebi motivacija za otroka, ob tem pa se še poskuša vzpodbuditi zanimanje za okolico in komunikacijo. Terapevt neprenehoma menjava vaje, da vzdržuje otrokovo pozornost, da se le-ta ne umakne v svoj svet. Cilji hipoterapije otrok z avtizmom so izboljšanje verbalizacije med pripravami na ježo, socializacija, spodbuditi radovednost, izboljšanje otrokove samozavesti in s tem tudi občutek kontrole nad situacijo, izboljšanje motoričnih funkcij, itd. (Duh, 2006). Terapija s konji je pokazala pozitivne učinke tudi na področjih delovanja senzorično/kognitivne zavesti in fizičnega vedenja (Van den Hout in Bragonje, 2010).

Porast družbenega delovanja avtistov pri terapiji s konji je možno pripisati več dejavnikom. Možno je, da je izpostavljenost otrok konju preprosto stimulatívno. Izkušnja jahanja bi lahko bila zelo spodbuden dogodek, ki je neposredno povezana bodisi s fizično prisotnostjo ali naravno gibanja konja. Jahanje konja otroci lahko razumejo kot dejanje nagrajevanja, ki predstavlja višjo raven motivacije in družbene angažiranosti (Bass, Duchowny, Llabre, 2009).

6.3 Delfini

Delfini so zanimivi za terapijo s pomočjo živali, saj opazovanje njihovega plavanja deluje izjemno pomirjajoče. Že od nekdaj se je človek zanimal za delfine in jih poskušal udomačiti. Trenirali so jih, da so pomagali posameznikom z duševnimi motnjami izboljšati kognitivne, fizične in socio-emocionalne veščine (Chia, Kee, Watanabe in Tin, 2009).

6.3.1 Potek terapije

Veliko otrok z avtizmom se na prvem srečanju z delfinom obotavlja z interakcijo zaradi strahu pred tako ogromno, neznano živaljo, vendar se v naslednjih srečanjih opogumijo in jih začnejo ti vodni sesalci zanimati (Bresing, Linke in Todt, 2003). Terapija z delfini poteka tako, da otroci sodelujejo pri treningu, kar simulira otrokove miselne procese in zviša stopnjo koncentracije. Drugi del terapije poteka v vodi, ki predstavlja nagrado za dobro, avtistu zastavljeno opravljeno nalogo. V vodi se otroci delfinov dotikajo ter z njimi plavajo in lebdijo, sčasoma pa začnejo delfine tudi klicati. Vse to jim okrepi samospoštovanje in sposobnost izražanja čustev in komunikacije (Marinšek in Tušak, 2007; Williamson, 2008). Interakcije z delfini lahko vključujejo tudi poljubljanje, kratko vožnjo po bazenu na delfinovi plavuti ali ples s krožnimi gibi z delfinom. Naloge, ki jih otrok opravlja so sčasoma vse težje in pogoste, zato, da otrok ohranja zanimanje in skoncentriranost na terapijo (Humphries, 2003).

6.3.2 Rezultati terapije z delfini

Družba delfinov poveča otrokovo pozornost, okrepi njihovo razmišljanje, pomaga, da se hitreje učijo in obdržijo več informacij (McCoy, 2010). Tako enkratna izkušnja kot je plavanje z delfini pomaga introvertiranim otrokom, da pridejo iz svojega notranjega sveta in jih navduši za raziskovanje zunanjega sveta. Stik z delfini spodbudi otrokove možgane, da izločajo več endorfinov. Ker se jim ob stiku izboljša razpoloženje so dovtetnejši za terapijo (Magister, 2007).

»Bližina delfinov v ljudeh izzove ekstremna čustva veselja in varnosti. Delfini prebudijo naše centre v limbičnem sistemu. S stimulacijo tega centra se sproščajo občutki zadovoljstva.« (Marinšek in Tušak, 2007, str. 197)

Delfini postanejo v družbi otrok nežni, iniciativni, potrpežljivi in pozorni, na otroke pa vplivajo pomirjajoče. Otroci postanejo ob stiku z delfini bolj dostopni ter zadovoljni, poveča se jim pozornost. Izjemno prijetno vodno okolje deluje na osebe z avtizmom pomirjajoče ter jim da občutek breztežnosti in svobode. Marinšek in Tušak (2007) pojasnjujeta, da imajo zvoki, ki jih delfini proizvajajo posebno zdravilno moč. Klikli, kot se ti zvoki imenujejo, so usmerjeni v človeka in potujejo skozi celo telo ter proizvajajo vibracije, ki pozitivno vplivajo

na telo in duševno stanje otroka. Izpostavljenost tem zvokom, ki jih proizvajajo delfini sinhronizira levo in desno možgansko hemisfero (Kuhar, 2013).

Kljub vsem pozitivnim učinkom, ki jih terapija z delfini prinese za otroke z avtizmom, ta metoda še vedno ni dovolj znanstveno podprta in empirično razvita (Chia, Kee, Watanabe in Tin, 2009). Tako kot s katerokoli drugo živaljo naj ljudje dobro premislijo in pretehtajo pozitivne in negativne dejavnike za izbiro terapije z delfini. Terapija z delfini ni primerna za vsakega otroka z avtizmom prav tako, kot ni vsak primeren za terapijo s psi ali terapevtsko jahanje (Pavlidis, 2008).

6.4 Majhni sesalci, glodavci

Zajčki in morski prašički so primerni za terapijo s pomočjo živali, ker so relativno veliki in zato ima otrok veliko možnosti za telesni stik. Ker so (predvsem zajčki) dokaj mirne živali in prijetni za dotik lahko postanejo otrokovi prijatelji, tako kot psi in mačke. Glodavci (miši, podgane, hrčki,...) pa so zanimivi, ker so neprestano aktivni in tako ohranjajo pozornost otroka z avtizmom (Zupanc, 2011). Enako so prijetni za dotik, vendar pri marsikomu vzbujajo gnus in odpor. Otrok jih lahko boža in se z njimi igra, jim daje hrano in menjuje vodo ter steljo. O'Haire, McKenzie, Beck in Slaughter (2013) razlagajo, da so otroci z avtizmom, ki so bili v terapiji z dvema morskima prašičkoma prikazali več socialnih vedenj v primerjavi z otroki, ki stika z živaljo niso imeli oziroma je bila žival odsotna. Ob stiku s prašičkoma so se večkrat nasmehnili in pogosteje so se smejali.

6.5 Mačke

Mačke so primerne terapevtke v primeru, če je otrok z avtizmom alergičen na pasjo dlako ali se psov boji. Ko otrok boža mačko se mu izboljšuje motorika, sicer jih pogosteje vključujemo v aktivnost z živalmi, kot v terapijo (Zupanc, 2011). Mačke so primerne za terapije za otroke z avtizmom zato, ker znajo privlačiti pozornost in s svojim uganjanjem norčij spravljajo otroke v smeh. Zagotavljajo poživljajočo in prijetno družbo. Njihova igrivost in prisrčnost sta pri ljudeh zelo cenjeni. Pogoji za vključitev mačke v terapijo je, da se pusti božati po vseh delih telesa in je pri tem sproščena in zadovoljna. Božati se mora pustiti tako lastniku, kot tudi tujcu, prav tako pa ne sme reagirati na zunanje dražljaje, kot so hrup in nepričakovana vedenja ter prisotnost drugih živali (Marinšek in Tušak, 2007).

6.6 Živali na kmetiji

Živali na kmetiji s katerimi se izvaja terapija so predvsem krave, ovce, kokoši, koze, race in gosi. Te živali so primerne za intelektualno ovirane ljudi in ljudi s težavami v čustvovanju. Na kmetiji lahko otroci z avtizmom vrtnarijo, kmetujejo in skrbijo za živali. Posamezniki z avtizmom tako izboljšujejo komunikacijo, izboljšuje se jim pa tudi spoštovanje (Zupanc, 2011).

Grandin (1995) je visoko funkcionalna avtistka in razlaga, da se uspešno ujame v delu s pomočjo živali na kmetiji, ker si lahko predstavlja, da je ena izmed njih, z živalskim telesom in mislimi. V glavi se ji odvrti video z zvokom, občutki ter vizualnimi in olfaktornimi senzacijami. Ko so živali mirne in ne čutijo nelagodja, se tudi sama počuti dobro in sproščeno. Če pa postanejo vznemirjene in razburjene, razlaga, da postane razburjena tudi sama.

7 PRIMERI PRAKSE TERAPIJE S POMOČJO ŽIVALI V SLOVENIJI

Terapije s pomočjo živali so vedno bolj razširjene tudi v Sloveniji. Vedno več organizacij se zaveda pozitivnega vpliva živali na ljudi in odpira svoja vrata živalskim terapevtom. Večja društva, ki delujejo na slovenskih tleh so Ambasadorji nasmeha, Tačke pomagačke, CIRIUS,...

7.1 Ambasadorji nasmeha

Ambasadorji nasmeha so prvo slovensko društvo za terapijo s pomočjo živali, ki delujejo že od leta 2004. Glavne naloge društva so vzgoja in izobraževanje inštruktorjev, vodnikov in živali, obiski in izvajanje terapije v raznih institucijah, izvajajo pa tudi program bralnih uric s psom - Pes, kot pomočnik pri izboljševanju branja (Reading Education Assistance Dog - READ). Ta pomaga otrokom izboljšati bralne in komunikacijske sposobnosti s tehniko, da otrok bere psu. S tem se zvišuje tudi otrokova samozavest, zaupanje vase in otrokove socialne veščine. Ambasadorji nasmeha izvajajo terapijo s pomočjo živali večinoma s psi, konji, pa tudi mačkami, kuncem in kokošjo (Ambasadorji nasmeha, 2013).

7.2 Tačke pomagačke

Tačke pomagačke je humanitarno, prostovoljno in nepridobitno društvo za terapijo s pomočjo psov, ki je bilo ustanovljeno leta 2007 s sedežem v Ljubljani. Njihov cilj je s pomočjo psov pomagati pri rehabilitaciji in izboljšati počutje otrok, mladostnikov, starostnikov in oseb s posebnimi potrebami. Tačke pomagačke izvajajo terapijo s pomočjo psov, dejavnosti s pomočjo psov, šolanje psov vodnikov slepih in psov pomočnikov, izvajajo pa tudi program READ. Dvakrat letno izdajajo revijo Sledi, ki ozavešča javnost o delu društva, aktualnih dogodkih ter novostih o terapiji s pomočjo živali (Tačke pomagačke, 2012).

7.3 Društvo za aktivnosti in terapijo s pomočjo živali

Društvo za aktivnosti in terapijo s pomočjo živali se nahaja v Naklu, ustanovila sta ga pa Maksimilijana Marinšek in Maks Tušak leta 2007. Aktivnosti in terapijo s pomočjo živali opravljata z otroci in odraslimi s kakršnimikoli psihičnimi težavami ali motnjami. Pri terapiji uporabljata pse, konje, ter večino živali na kmetiji. Izdala sta tudi knjigo Človek-žival: zdrava naveza (Društvo za aktivnosti in terapijo s pomočjo živali, 2011).

7.4 Varstvo delovni center Tončke Hočevar

Tudi zavod VDC Tončke Hočevar nudi terapijo in aktivnosti druženja s pomočjo živali. V zadnjih letih se je zanimanje za le-te povišalo in posledica tega je psička Eka ter zajklja Frida s katerima se aktivnosti tudi izvajajo. V okviru VDC Tončke Hočevar občasno poteka tudi program terapije s pomočjo živali v enoti Moste s psičko Kepo, ter v enoti Šiška s psom Torijem ter kuncem Puhijem (Varstvo delovni center Tončke Hočevar, 2013).

7.5 Center za izobraževanje, rehabilitacijo in usposabljanje Kamnik (CIRIUS)

Center za izobraževanje, rehabilitacijo in usposabljanje Kamnik (CIRIUS) se ukvarja s terapevtskim jahanjem. Prvi poskusi terapevtskega jahanja so bili leta 1992 v Lipici, sedaj se pa hipoterapija izvaja v Kamniku, kjer imajo tudi svojo jahalnico. V centru imajo zaposlena dva hipoterapevta in tri inštruktorje jahanja, ki hipoterapijo tudi izvajajo (CIRIUS, 2013).

7.6 Zavod za usposabljanje invalidne mladine (ZUIM)

Zavod za usposabljanje invalidne mladine ima sedež v Kamniku. Imajo svoj hlev, jahalnico in 5 konj, s katerimi izvajajo hipoterapijo. Med drugim tudi seznanjajo širšo javnost (starše otrok, medicinske strokovnjake,...) kaj je to terapevtsko jahanje, njegova kvaliteta in cilji ter pogoji za pravilno izvajanje (Zadnikar, 2013).

8 ALI JE TERAPIJA S POMOČJO ŽIVALI PRIMERNA ZA VSE OTROKE Z AVTIZMOM?

Riley (2012) pravi, da moramo, če hočemo zvedeti ali je terapija s pomočjo živali resnično primerna za otroka z avtizmom, zelo dobro spoznati otroka in njegove pomanjkljivosti, ter preučiti vse možnosti, da mu zagotovimo primerno obliko pomoči. Če se otrok določene živali boji se mu lahko priskrbi terapevtsko žival zraven katere se bo počutil prijetno. Če je otrok alergičen na živalsko dlako se zanj lahko izbere terapija s hipoalergenimi živalmi – recimo kuščarji ali želvami. Tudi v primeru, da je otrok z avtizmom nepredvidljiv in lahko poškoduje sebe ali terapevtsko žival med terapijo lahko sodeluje, saj so terapevti za to usposobljeni. Vendar pa terapija s pomočjo živali ne ustreza vsakemu posamezniku z avtizmom, saj smo ljudje različni, kljub temu pa so rezultati obetavni in jo je vredno preizkusiti kot terapijo za otroke z avtizmom.

9 SKLEP

Terapija s pomočjo živali postaja vse bolj razširjena terapija za osebe z avtizmom. Živali nudijo otroku ljubezen in prijateljstvo in kaj hitro postanejo dragocen del družine. Uvedba živali ne prinaša le koristi za otrokovo vedenje, temveč tudi na splošno dobrobit družine. Družinski člani dobijo občutek varnosti in neodvisnosti, ker otrok z avtizmom močno vpliva na vsakdanje aktivnosti staršev in sčasoma lahko povzroči stresen in nezdrav vsakdan za vso družino. Ob tem integracija socialnih odnosov pomaga celi družini, da se lažje vključi v skupnost.

Ker spekter avtističnih motenj še zmeraj ni dovolj raziskan in ne poznamo univerzalnega zdravila, ki bi ga odpravilo ali omejilo simptome, so nadaljnje raziskave in razvoj različnih terapevtskih pristopov nujne. Terapevtske živali trenutno pomagajo že precejšnjemu številu posameznikov z avtizmom in zmanjšujejo prepad med vsakdanjim svetom in svetom v katerem živijo avtisti. V kolikor so preostale terapije posamezniku z avtizmom neučinkovite je vredno poizkusiti terapijo s pomočjo živali.

»Hišni ljubljencek je otok duševnega zdravja v svetu norosti. To prijateljstvo ohranja tradicionalne vrednote in varnost v odnosu posameznika z živaljo. Pes, mačka, ptice, ribe, želve,.. Lahko se zanesete na to, da s katerokoli prijateljujete, žival bo vedno ostal zvest, intimen in nekonkurenčen prijatelj – ne glede na to, kaj nam bo življenje prineslo.« - Dr. Boris Levinson, otroški psihiater

10 LITERATURA

Altschiller, D. (2011). *Animal-assisted therapy*. Santa Barbara, Kalifornija: ABC-CLIO.

Ambasadorji nasmeha. (2013). Pridobljeno junija 2013 na <http://ambasadorji-nasmeha.si/>

American Psychiatric Association. (1994). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders: DSM-IV*. Washington: American Psychiatric Association, 275-296.

Autism Service Dogs of America – a child who connects to a dog connects to the world. Pridobljeno junija 2013 na <http://autismservicedogsofamerica.com/>

Barba, B. E. (1995). The positive influence of animals: Animal assisted therapy in acute care. *Clinical Nurse Specialist*, 9(4), 91-95.

Bass, M. M., Duchowny, C. A., Llabre, M. M. (2009). The Effect of Therapeutic Horseback Riding on Social Functioning in Children with Autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 39 (9), 1261-1267.

Berry, A., Borgi, M., Francia, N., Alleva, E. in Cirulli, F. (2012). Use of Assistance and Therapy Dogs for Children with Autism Spectrum Disorders: A Critical Review of the Current Evidence. *The Journal of Alternative and Complementary Medicine*, 18 (00), 1-8.

Brensing, N., Linke, K. in Todt, D. (2003). Can dolphins heal by ultrasound? *Journal of Theoretical Biology*, 225 (2003), 99-105.

Brulc, N. (2007). *Značilnosti komunikacije oseb z avtizmom – študija primerov*. Diplomsko delo, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.

Center za avtizem. Pridobljeno junija 2013 na <http://avtizem.org/avtizem.html>

Chia, K. H. N., Kee, K. N. N., Watanabe, K. in Tin C. P. P. (2009). An investigation on the effectiveness of “Dolphin Encounter for Special Children” (DESC) program for children with autism spectrum disorders. *Journal of the American Academy of Special Education Professionals*, jesen 2009, 57-87.

CIRIUS – center za izobraževanje, rehabilitacijo in usposabljanje Kamnik. (2013). Pridobljeno julija 2013 na <http://www.cirius-kamnik.si/>

Cirulli, F., Borgi, M., Berry, A., Francia, N. in Alleva, E. (2011). Animal-assisted interventions as innovative tools for mental health. *Annali dell'Istituto Superiore di Sanità*, 47 (4), 341-348.

Dobnik Renko, B. (2013). *Avtizem kot razvojna motnja*. Pridobljeno julija 2013 na <http://www2.arnes.si/~pednevro/knjiznica/avtizem.pdf>

Društvo za aktivnosti in terapijo s pomočjo živali. (2011). Pridobljeno julija 2013 na <http://www.zivali-terapevti.si/>

Duh, D. (2006). *Avtizem, komunikacija in telesna aktivnost*. Ljubljana: Fakulteta za šport.

Fine, A. H. (2010). *Animal-assisted Therapy*. London: Elsevier Inc.

Grandin, T. (1995). *How People with Autism Think*. Pridobljeno julija 2013 na http://digitool.library.colostate.edu/exlibris/dtl/d3_1/apache_media/L2V4bGlicmlzL2R0bC9kM18xL2FwYWNoZV9tZWRpYS8yNTA4NQ==.pdf

Grandgeorge, M., Tordjman, S., Lazartigues, A., Lemonnier, E., Deleau, M., idr. (2012). *Does Pet Arrival Trigger Prosocial Behaviors in Individuals with Autism?* Pridobljeno julija 2013 na <http://www.plosone.org/article/info%3Adoi%2F10.1371%2Fjournal.pone.0041739#s4>

Howlin, P. (2000). Autism and intellectual disability: diagnostic and treatment issues. *Journal of the royal society of medicine*, 93, 351-355.

Humphries, T. L. (2003). Effectiveness of Dolphin-Assisted Therapy as Behavioral Intervention for Young Children with Disabilities. *Bridges*, 1 (6).

Jackson, J. (2012). *Animal-assisted Therapy: The Human-Animal Bond in Relation to Human Health and Wellness*. Diplomsko delo, Winona: Winona State University.

Jan, J. (2010). *Športno jahanje oseb s posebnimi potrebami in njihovo udejstvovanje na tekmovanjih*. Diplomsko delo, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za šport.

Knez, N. (2007). Otrok z avtizmom. *Izzivi družinske medicine*. Ljubljana: Zavod za razvoj družinske medicine.

Kovačič, D. (2008). Poskusni program rehabilitacije s pomočjo psov. *Rehabilitacija*, 7 (2), 23-29.

Kuhar, B. (2013). *Programi podpore osebam z motnjo avtističnega spektra pri učenju za samostojno življenje: primerjalna analiza v izbranih državah*. Magistrsko delo, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede.

Magister, S. (2007). *Socialno pedagoško jahanje*. Diplomsko delo, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta.

Marinšek, M. in Tušak, M. (2007). *Človek – žival: zdrava naveza*. Maribor: Založba Pivec.

Marušič, S. (2007). *Specialno pedagoško jahanje v Centru za usposabljanje, delo in varstvo otrok z motnjami v razvoju*. Diplomsko delo, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta.

McCoy, K. (2010). How Pet Therapy Can Help Autism. *Everyday health*. Pridobljeno junija 2013 na <http://www.everydayhealth.com/autism/how-pet-therapy-can-help.aspx>

McNally, B. (2012). *The Efficacy of Animal Assisted Therapy in a Residential Setting for People with Autism*. Diplomsko delo, Minneapolis: The Faculty of the Adler Graduate School.

Melanšek, V. (2013). *Pravilna odločitev...ali o tem, kako kužek lahko avtističnemu otroku izboljša kakovost življenja*. Pridobljeno julija 2013 na http://www.otrokinpes.net/index.php?option=com_content&view=article&id=48:pravilna-odloitev-ali-o-tem-kako-kuek-lahko-avtistinemu-otroku-izbolja-kakovost-ivljenja&catid=42:take-za-avtizem&Itemid=68

O'Haire, M. E., McKenzie, S. J., Beck, A. M. in Slaughter, V. (2013). *Social Behaviors Increase in Children with Autism in the Presence of Animals Compared to Toys*. Pridobljeno julija 2013 na <http://www.plosone.org/article/info%3Adoi%2F10.1371%2Fjournal.pone.0057010#abstract0>

Odendaal, J. S. J. (2000). Animal-assisted Therapy – magic or medicine? *Journal of Psychosomatic Research* 49 (2000), 275-280.

Pasić, V. (2005). *Družina in otrok z avtizmom*. Diplomsko delo, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.

Pavlidis, M. (2008). *Animal-assisted Interventions for Individuals with Autism*. London: Jessica Kingsley Publishers.

Redefer, L. A. in Goodman, J. F. (1989). Brief report: Pet-facilitated therapy with autistic children. *Journal of autism and developmental disorders*, 19 (3), 461-467.

Ridley, G. (2012). Therapy for children with autism spectrum disorders. *Autism science digest*, 3, 46-50.

Sams, M., Fortney, E. V. in Willenbring, S. (2006). Occupational therapy incorporating animals for children with autism: A pilot investigation. *American Occupational Therapy Association*, 60 (3), 268-274.

Sega, I. (2005). *Vplivi terapevtskega jahanja na osebe z motnjami v razvoju in obnašanje konja ob delu z njimi*. Diplomsko delo, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta.

Štaudohar, I. (2012). *Temple Grandin, avtistka in poznavalka živali in ženska, ki misli kot krava*. Sobotna priloga (Delo), 13.5.2012.

Tačke pomagačke. (2012). Pridobljeno junija 2013 na <http://tackepomagacke.si/index.html>

Terapevtsko jahanje. (2013). Pridobljeno julija 2013 na <http://www.terapevtsko-jahanje.net/domov.html>

The ICD-10 Classification of Mental and Behavioural Disorders. (1993). Geneva: WHO.

Viau, R., Arsenault-Lampierre, G., Fecteau, S., Champagne, N., Walker, C. D., idr. (2010). Effects of service dogs on salivary cortisol secretion in autistic children. *Psychoneuroendocrinology*, 35 (8), 1187-1193.

Van den Hout, C.M.A. in Bragonje, S. (2010). *The effect of equine assisted therapy in children with autism spectrum disorder*. Research intership, Amsterdam: Vrije University, Faculty of Human Movement Sciences.

Varstvo delovni center Tončke Hočevar. (2013). Pridobljeno julija 2013 na http://www.vdc.si/terapija_z_zivalmi

Velde, B. P., Cipriani, J. in Fisher, G. (2005). Resident and therapist views of animal-assisted therapy: Implications for occupational therapy practice. *Australian Occupational Therapy Journal*, 52, 43-50.

Wilks, K. (1999). *When dogs are men's best friend – the health benefits of companion animals in the modern society*. Pridobljeno julija 2013 na http://www.ccac.net.au/files/When_dogs_are_mans_UAM99Wilks.pdf

Williamson, C. (2008). Dolphin Assisted Therapy: can swimming with dolphins be suitable treatment? *Developmental Medicine & Child Neurology*, 50 (6), 477.

Zadnikar, M. (2013). *Jahanje kot terapija*. Pridobljeno julija 2013 na http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:Bjcs252MktgJ:ss1.spletnik.si/4_5/000/000/03e/f30/JAHANJE%2520KOT%2520TERAPIJA_clanek_Monika_Z.doc+&cd=4&hl=sl&ct=clnk&gl=si

Zupanc, A. (2011). *Vpliv šolanih psov na kakovost življenja ljudi*. Diplomsko delo, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Zdravstvena fakulteta.

Žvikart, M. (2011). *Vpliv terapij s pomočjo konja na otroke z motnjami v razvoju*. Diplomsko delo, Maribor: Univerza v Mariboru, Pedagoška fakulteta.